

Gömöri György

Gordon Luce, Békássy Ferenc angol költőbarátja

Békássy Ferenc angol–magyar költő Noel Olivier-hez írt leveleiben¹ gyakran említi egy „Luce”, illetve becenevén „Lucy” nevű cambridge-i barátját. Békássy angol levelezésének kutatása közben rábukkantam Gordon Luce-nak John Maynard Keynes-hez írt leveleire, amikből érdekes kép bontakozik ki Luce-nak Békássyhoz fűződő kapcsolatáról. Ki volt ez az ember és milyen szerepet játszott Békássy Ferenc életében?

Gordon Hannington Luce 1889-ben született, tehát négy évvel volt idősebb Békássynál. Gloucesteri lelkészcsaládból származott, szülei tizenkettedik gyerekeként. A tehetséges fiatalember, miután Cheltenhamben elvégezte a középiskolát, 1908-ban ösztöndíjjal bejutott a cambridge-i Emmanuel College-ba, ahol klasszika-filológiát és angol irodalmat tanult és három évvel később kitűnő eredménnyel (ú. n. *Firsttel*) fejezte be egyetemi tanulmányait. Nagy tisztelője volt G.E. Moore filozófusnak, de igazából John Maynard Keynes-hez fűződő barátsága segítette abban, hogy 1912 januárjában az elsőéves Békássy Ferencsel együtt válasszák be az „Apostolok” néven ismert *Conversazione Society*-be, Cambridge intellektuális elitklubjába.

A rendkívül intelligens versíró és lányosan jóképű, fiatal Luce „Apostolok”-tagsága már korábban felmerült. Ezt Rupert Brooke valamilyen oknál fogva ellenezte, ezt írva barátjának, James Strachey-nek: „*Ne hagyd, hogy Luce-t beválasszák a Társaságba.*”² Ez idő tájt a legtöbb cambridge-i Apostol vagy nyílt, vagy titkos homoszexuális hajlamú volt, jóllehet később (az első világháború alatt és után) többen megnősültek és gyerekeket is nemzettek. A tagságnak ekkor még előfeltétele volt a jó megjelenés, a biszexuális hajlam és az előadói képesség, hiszen a szombati összejöveteleken mindig kiselőadást kellett valakinek tartani „a kandalló előtti szőnyegen” (*on the hearthrug*), illetve értelmes hozzászólást vártak el tőle az adott vitatémához. Úgy tűnik, Gordon Luce túl félnék és aggályos volt, nehezen birkózott meg új helyzetekkel, nem úgy, mint Békássy, aki James Strachey kifejezésével valósággal „habzsolta” az Apostolok nyújtotta társalgási és társasági lehetőséget.³ Strachey-nek Rupert Brooke-hoz írt beszámolójából kitűnik, hogy Cecil Francis Taylor lett Luce szponzora⁴, valószínűleg azért, mert mindketten az

1 Gömöri György–Weiner Sennyey Tibor (szerk.) Békássy Ferenc szerelmes levelei, Aranymadár Alapítvány, Budapest–Zsennye, 2013, 45., a „Rangoon” utalás alatt és más levelekben.

2 Keith Hale, *Friends and Apostles. The Correspondence of Rupert Brooke and James Strachey (1905–1914)*, Yale University Press, New York and London, 1998, 198.

3 *ibid.*, 213.

4 Cecil Francis Taylor (1886–1955) később a Clifton College tanára.

Emmanuel College tagjai voltak, míg Békássy bevezetése James Strachey-nek jutott feladatul. Bár Strachey szerint Taylor bevezetője az „Apostolok” első gyűléséről, ahol Luce és Békássy bemutatkoztak, rosszul sikerült, később már pozitív hangnemben ír erről: „Luce teljesen magához tért – nagyon kedves volt, remek, érzelmes hangot ütött meg, Békássy pedig roppant izgatott volt és figyelemre méltóan intelligens.”⁵ Még Rupert Brooke is, jóllehet korábban „örültségnek” tartotta Luce és Békássy együttes beválasztását, következő levelében már azt kéri Strachey-től, gratuláljon nevében az új tagoknak, bár azért a magyar fiatalembert gúnyosan „Hún”-nak nevezi, és azt írja: „Arra gondoltam, írok egy posztumusz(?) levelet a Húnnak, de úgy hiszem, sohasem lesz hozzá elég energiám.”⁶ Egy biztos: Békássy és Luce barátsága ekkor kezdődött, az „Apostolok” alapozta meg kapcsolatukat, és több szombati találkozón vettek részt mindketten.

1912 tavaszán Gordon Luce meghívást kapott Burmába, a rangooni egyetemre, hogy ott angol nyelvet és irodalmat tanítson. Bár még részt vett egy goringi találkozón, amit Gerald Shove közgazdász rendezett cambridge-i barátainak⁷, együtt vitorlázott Keynes-szel és Békássyval Norfolkban (Braydon Water), majd résztvett Keynes „olvasópartyján” ugyanez év júliusában Everleigh-ben⁸, de 1912. október 11-én hajóra ült és Rangoonba távozott⁹. Időközben, úgy tűnik, Békássy gyakran olvasta Luce verseit, és alighanem saját verseit is megmutatta költőtársának. Nem tudni, Luce melyik versét olvasta fel egy látogatása során Limpsfieldben Noel Olivier-nek¹⁰, de később mindenestre együtt szerepeltek az Aelfrida Tillyard szerkesztette versantológiában, a *Cambridge Poets, 1900–1913*-ban. Békássy és Luce itt közölt versei bizonyos hasonlóságot is mutatnak – mindketten felhőket verselnek meg, Luce *The Summer Cloud* (Nyári felhő) és Békássy a *Fragmentary views* (Töredékes képek) című versének második részében.¹¹ Úgy tűnik, Rupert Brooke, Frances Cornford és Frank Stokoe mellett Békássy Ferenc a „cambridgei” költők közül Gordon Luce verseit olvasta legszívesebben. Luce néhány verssorát Békássy még 1914 tavaszán Noel Olivier-hez írt több levelében idézi, vagy mert mulatságosnak, vagy mert szépnek találja őket.¹²

Luce-nak Keynes-szel folytatott levelezéséből látszik, hogy Békássy angol költőtársát nagyon érdekelte Keynes magyarországi látogatása 1912 szeptemberében, és az is, hogy mentora mit gondol közös magyar barátjukról. 1912. december másodikán kelt levelében például utal a „Bliss-problémára”, arra, hogy Békássy Ferencnek

5 Hale, i. m., 217.

6 *ibid.*, 220. A „Hún” a németek gúnyneve volt az első világháború előtti Angliában. Nemcsak Brooke, John Maynard Keynes, Békássy cambridge-i mentora is először ezt a gúnynevet használja Ferencre, lásd Keynes levelét Duncan Granthoz, British Library, MS Additional 57931, f.1,3,5, kelt 1912. január 23-án.

7 George and Mari Gömöri (szerk.) *The Alien in the Chapel*. Ferenc Békássy, Rupert Brooke's Unknown Rival, Skyscraper Publications, 2016, 210.

8 *The Alien in the Chapel*, 166 és Nigel Jones, Rupert Brooke, Life, Death and Myth, London, Richard Cohen Books, 1999, 268.

9 Ugyanazzal a hajóval utazott Dickinsonnal E.M. Forster és R.C. Trevelyan is Kínába: E. M. Forster, Goldsworthy Lowes Dickinson, Edward Arnold & Co., London, 1934, 135.

10 Pippa Harris (szerk.) *Song of Love, The Letters of Rupert Brooke and Noel Olivier 1909–1915*, Bloomsbury, 1999, 217.

11 *Cambridge Poets 1900–1913*, Heffers & Sons, Cambridge, 1913, 19 és 104–105.

12 *The Alien in the Chapel*, 166. és 172.

Frank Bliss-szel való kapcsolata eltávolította őt Keynes-től.¹³ (Bliss és Békássy a King's College-ban gyakran találkoztak és hosszan beszélgettek, valamint Békássy volt Bliss szponzora az „Apostolok”-nál, ahol utóbbi 1912 novemberében lett tag.)¹⁴ Miután Luce visszatért Rangoonba, onnan küldött egy verset (Orestes in Aeropagus) „Ferinek” azzal, hogy majd adja át Keynes-nek. Ebben a levelében Luce szabadkodik, hogy a készülő „Orestes”-ből csak egy töredéket küldött át, de hozzáteszi, miért éppen Békássyn keresztül küldi a verset, ugyanis „visszaküldtem neki az *Adriaticát*”.¹⁵ Ez azért érdekes, mert az angolul is verselő magyar költő olyan fontosnak tartotta ezt az elbeszélő költeményét, egy adriai hajóút történetét, hogy azt Noelen kívül még négy-öt angol barátjának, így Luce-on kívül még Peter Grant-Watsonnak, Justin Brooke-nak és Frances Cornfordnak is elküldte véleményezésre.¹⁶

1913 nyarán Gordon Luce visszatért Rangoonból, ahol akkor már végleges állást kapott és pár napot együtt töltött John Maynard Keynes-szel. Valószínűnek látszik, hogy a biszexuális hajlamú Luce ekkor Keynes fiúbarátja lett, mindenesetre későbbi levelezésük hangja módfelett bizalmas. De két évvel később Rangoonban Luce feleségül vett egy Daw Tee Tee nevű burmai lányt, s bár nem mondott le levelezéséről Keynes-szel, úgy tetszik, évtizedekig harmonikus házasságban élt feleségével.

Amikor magyar barátjáról megtudja, hogy az belépett a Monarchia hadseregébe, a hír valósággal sokkolja Luce-t. Ezt írja Keynes-nek: „Megdöbbenett a Feri-ügy. Nincs hír róla? Több levelet írtam neki, ezek mind a fiókomban fekszenek és kaptam tőle egy képeslapot Svájcból, egy hónappal a háború kitörése után. Ha valami szörnyűt hallasz róla, csak sürgönyözz azzal a szóval, hogy »Feri«, mert az ő személye a fő érv, ami engem megtart pacifistának. Ő Nyugat-Magyarországon lakik, az ugye nem hadszintér? Az újságokból tudnotok kell valamit az ő ezredéről.”¹⁷ Ezután néhány mondat következik Békássy patriotizmusáról, amit egy hosszabb levelének a végén Luce megismétel. Ez az utóbbi levélrészlet (utóirat egy Keynes-nek írt 1916. március tizenötödiki levélhez) annyira érdekes és meghatározó, hogy belevettük Békássy Ferenc angol verseinek és leveleinek nemrégien kiadott válogatásába:

„U.i. Mesélj el mindent Feri haláláról. Meghitt barátságunk (our intimacy) bőségesen gyarapodott, mióta Burmában vagyok és maradt egy csomó remek levelem verskéziratomban és miegyebem tőle. Ezt azért említem, ha az *Adriatica* ki lenne adva (van nálam egy változat a befejezésből). Egyikünk költészetét sem csodálom annyira, mint az övét, ami »a gondolat büszke valóságától« büszke. Vajon hazafias volt-e és ha igen, egy Kossuth-féle magyar patrióta módján? Vagy, ahogy gyanítom, teljesen meg volt zavarodva, tele reszketéssel? Mivel ő csak hosszas tépelődés után jutott el valamilyen meggyőződésig és boldogsáig. Közöséges dühömben számos verset írtam a haláláról, de mindet okosan összetéptem. Most néhány olyan sor kibontásán dolgozom, amiket neked küldtem egyszer, amik »Szeretnék egy megfontolt emberrel beszélgetni...« sorral kezdődnek, s amit először úgy írtam, hogy benne a Te tulajdonságaidat társítottam a Feriével. Mindenki más-

13 Keynes Papers, Archive Centre, King's College, Cambridge, PP/45/193/59, f.95

14 Hale, 263. Ez alkalommal választották be Ludwig von Wittgenstein osztrák filozófust is az „Apostolok”-ba, ő lett Békássy után a Társaság második külföldi tagja, jóllehet később egyáltalán nem látogatta annak üléseit.

15 Ezt a verset véletlenül a Békássy–Keynes anyagban katalogizálták, és alulírott hívta fel rá a Kings College archivistájának figyelmét, hogy ez Luce, és nem Békássy verse. Azóta a verset csatolták a Gordon Luce-anyaghoz.

16 *The Alien in the Chapel*, 166., 168., 222., 226.

17 Gordon Luce John Maynard Keynesnek, Archive Centre, Kings College, Cambridge, PP/45/193/59, f.

nál jobban elbűvölt szombat esténként folyékony és gazdag beszédével, ami ugyanakkor gonddal volt átitatva, mint Bethesda medencéje.”¹⁸

Keynes-nek küldött leveleiből tudjuk, hogy Gordon Luce ekkoriban több háborúellenes verset írt, de ezeket később nem vette fel költeményeinek 1923-as válogatásába – a *Poems* című kötetbe, amit Keynes segítségével a Hogarth Press, Virginia és Leonhard Woolf kiadója jelentetett meg.¹⁹ Maga Keynes és több barátja „conscious objector” volt az első világháború alatt, más szóval nem akartak fegyvert fogni lelkiismereti okokból. Amelyek között kimondatlanul ott szerepelt szolidaritásuk a fiatal magyar költővel, aki 1915 júniusában az orosz fronton, Bukovinában esett el, s akinek emlékét külön emléktábla őrzi Cambridge-ben, a Kings College kápolnájában.²⁰

18 Idéz belőle W.C. Lubenow, *The Cambridge Apostles 1820–1914*, Cambridge University Press, 1998, 82. A levél utóiratát a Keynes Papers, PP/45/193/151 alapján közreadtuk, *The Alien in the Chapel* 234. oldalán.

19 Ugyanez a kiadó adta ki Békássy Ferenc első angol versgyűjteményét *Adriatica and other poems* címen 1925-ben.

20 Lásd Peter Jones tanulmányát az emléktábla felállításának körülményeiről: *The Alien in the Chapel* 237–242.